

ki se ga navadno poslužujejo prozna dela, zajemajoča snov iz vojnih ali povojnih dni, kar daje Kovačičevi knjigi posebno vrednost.

Marjan Dolgan

PETER BOŽIČ, JAZ SEM UBIL ANITO

Novela (če lahko tako imenujemo 108 strani dolgo Božičevo delo, ki bi mu lahko rekli tudi kratek roman) Jaz sem ubil Anito se tako po tematiki kot po pristopu razlikuje od prevladujočih smeri v sodobni slovenski prozi. Božič v *navidezno veristični tehniki* (več o tem kasneje) opisuje životarjenje ljubljanskega lumpenproletariata, pijancev in prostitutk. Glavni junak nastopa sicer v tretji osebi, vendar pa se za njim, kot nosilec njegovega miselnega sveta, bolj ali manj neposredno skriva pisec sam.

Svet Anite, Repeta, Nika Javornika in Ančke iz Most je v sebi zaključen, nima nobenih stičnih točk z urejeno družbo, do nje je bolj indiferenten kot sovražen. Glavni junak, po skopih, nepomembnih podatkih, je bil nekoč intelektualec, imel je bolj ali manj urejeno življenje, službo, prijatelje, dekle. Konkretnih razlogov, zakaj je to okolje zapustil, Božič ne navaja, jasno pa je, da ga je meščanska sredina utesnjevala, ga delala nesvobodnega, in čeprav brez nesvobode ni znal živeti, se je od te družbe odtrgal. Svoj novi življenjski prostor je našel na socialnem dnu.

Na prvi pogled bi morda pomislili, da gre za knjigo s socialno vsebino ali vsaj socialno idejo. Toda Božiču fabula rabi za razmišljanje o osnovni človeški eksistenci, niti on niti njegov junak se ne ukvarjata z vprašanji socialne pravičnosti in krivičnosti.

Peter Božič, Jaz sem ubil Anito, opreml. Julijan Miklavčič, CZ 1972. Prva objava v Sodobnosti 1971.

Okviri novele so postavljeni na samem začetku, v pogovoru med morilcem in bodočim policajem Hojakom in Božičevim junakom. Hojak pravi: »Glej, jaz sem nekoga kar tako brez razloga ubil, in ko se mi je vse skupaj odkrilo kot velik nič, sem bil seveda prepričan, da je kriv on. Hotel sem ga ubiti zaradi tega, toda nisem ga več mogel, ker sem ga že prej... Tega si človek kar tako ne izmisli. To je v njem. In če tisti človek še ni mrtev, kot je bil moj, tiči globoko v njem sla po tem, da bi ga ubil... In to nosiš tudi ti še zmeraj s seboj... Na slabšem si, ker si si človeka določil. Zato te bojo tudi obesili, če se boš hotel znebiti te sle...« (stran 12–13).

Oba hočeta ubežati svoji usodi, jo ukaniti. Hojak gre za policaja, Božičev junak, Anita in drugi ga zaradi tega zaničujejo. Ko je Hojak ubijal, »je bil človek, zdaj pa je legalizirana svinja«. Prodal se je in izdal svojo človeško usodo in naravnost.

Božičev junak se skuša rešiti drugače. Skuša priti v nemogoč položaj, v primeri s katerim bo sedanje stanje prav znosno. To njegovo iskanje zagozde, še hujše zagate, postaja prav strast, edini smisel njegovega početja, izrabiti skuša vsak trenutek, vsakega človeka, tako sovražnika Hojaka kot prijateljico Anito. O tem premišlja pred vsakim svojim dejanjem: »Kljub temu se bo raje vrnil k Aniti. Požrla bosta skupaj tisti borni ostanek poslednje plače in se zagozdila v še bolj nesmiseln konec sveta. Dobro bi bilo torej odkriti kaj novega, ali je na tem svetu še kakšna bolj nesmiselna zagozda, kot je ta. Potrebno bi jo bilo najti, kajti le v tem primeru je ta zagozda smiselna...« (stran 22).

Fabulativni okvir novele je postavljen v realno ljubljansko okolje, junaki živijo v prostoru med ljubljanskimi gostilnami Amerikanec, Rio, Šestica... Figura ubijalca in policaja Hojaka ter gotovost Anitine smrti pa dajeta delu surrealističen nadih, ki dejansko omo-

goča junakov boj in iskanje. Družba prostitutk in pijancev ima prav tako svoje moralne norme in zakone, ki so sicer drugačni od naših, vendar pa v svojem bistvu bolj dosledni in pošteni. Božičev junak jih postavlja proti družbenim in se jim pokorava. Če jih prekrši, je kaznovan in izobčen, po drugi strani pa zadovoljen, saj naredi nov korak v iskanju svoje zagate. Božičev junak gradi svoje življenje v novi sredini počasi in skrbno, vsako dejanje, pa naj bo še tako nepomembno (v bistvu, sama zase, so vsa ta dejanja nepomembna) natančno pretehta, skuša si zgraditi sistem, ki mu bo pomagal priti iz nemogočega stanja. Ko zapro Anito zaradi potepušstva za deset dni, ko zgubi službo (prenašanje steklenic), ki mu jo je preskrbel bivši mesar Niko, ko ga vržejo iz Amerikanca, za trenutek verjame, da je v skrajni zagati, da bo vse, kar lahko sledi, samo boljše. Teda pa začuti, da je vse skupaj le samoprevara, da to, kar počne, ni nikakršna zagata, da so vsi skrbno pripravljeni načrti nepomembno slepljenje. Še z večjo strastjo se požene v novo iskanje, v iskanje za resničnim ponižanjem, resnično bolečino. In v tem pozabi na Anito, na Anito, ki je zaljubljena vanj in ki mu je pomagala iskati tisto pravo, resnično zagozo. V tem trenutku Anita zanj ni več sopotnik pri iskanju, ampak samo predmet, ki ga izrabi zase... To Anita začuti: »Dokler bom živa, se me ne boš dotaknil. Ali veš, zakaj ne? Ker si ti ubil Anito, ti si jo ubil. Danes se mi je razjasnilo do konca.« (stran 105). S tem pa ni samo izgubil sopotnika, ampak tudi sleherno možnost, da bi v tem novem svetu mogel najti svojo rešitev. Pripetilo se je to, kar mu je bil prerokoval Hojak. In ko Anito v baru res zadavijo, je to samo naraven zaključek njegovega zločina. »Hotel je Hojaka k telefonu, in ko je Hojak prišel, mu je rekel: »Jaz sem ubil Anito,« in odložil slušalko.« (stran 108).

Posebna vrednost Božičeve novele je v načinu, ki si ga je izbral za obravnavo vprašanja svobode-nesvobode in upravičenosti-neupravičenosti eksistence. Svet Božičevega junaka je drugačen od družbe, v kateri živimo, jasnejši je, bolj preprost in bolj pošten. »Poštena punca se mora podrežati zakonu in zakonito nastavlja svoje telo vsakemu pazniku, da je to vse lepo družbi v korist. Tisti družbi, ki je niti on niti Anita še zdaleč niti videti ne marata, ki ji je Anita za vselej pokazala jezik, on pa prav tako.« (stran 57). Ta svet je osvobojen predsodkov, kompromisov, lažne morale, vsega balasta »civilizacije«, v katerem se je prej dušil Božičev junak. Tej novi logiki je prilagojen tudi Božičev jezik in razmišljanje njegovega junaka. Jezik je preprost, navidezno naiven, vendar pa je logika tega »naivnega« rezoniranja ostra in dosledna, grebe prav do samega golega bista vsake stvari. Božič se pred ničemer ne ustavi, vsako misel, vsak preblisk prižene neusmiljeno do konca.

Zato se nam ob vsem tem mora postaviti tudi vprašanje o naši družbi, tukaj in zdaj, saj je Božičev roman indirektno tudi obtožba. Vselej, ko mu beseda nanese na drugi konec brega (preiskovalni sodnik — njegov bivši sošolec, predsednica društva slovenskih pisateljev, njegovo bivše dekle, znanci in nekdanji prijatelji), je Božič neizprosni. Ta družba je puhla, prazna, hudobna, licemerska, prostitutka Anita je neskončno lepša in bolj poštena kot vse žene njegovih znancev in tovarišev.

Saj tudi glavni junak dokončno propade, ko se sramuje misli, da bi ga lahko imeli za Anitinega fanta. Njegov zločin se začne v trenutku, ko zavže zakone svoje nove sredine in skuša misliti in čustvovati tako, kot je bil navajen prej.

Jaz sem ubil Anito je knjiga, ki ne išče olupšav, ki z ničimer noče prikriti svoje resnice, to je knjiga, ki kaže

umazano kot umazano in hudobno kot hudobno. Božičev junak se lahko skriva v vsakem od nas, vprašanje je samo, kdo je dovolj pogumen ali odkrit ali obupan, da prestopi mejo družbe, v kateri živi. Ni važno, kje in kam jo prestopi, svet lumpenproletarcev je pač konkreten izhod, eden izmed možnih. Nikjer ni nobenega zagotovila, da bo beg v nov svet pravilno izbran in uspešen. Važno je iskati, grebsti vase, ven iz tega stanja, ki smo nanj obsojeni.

J. Zlobec

DVE PESNIŠKI ZBIRKI

V znani avangardistični knjižni zbirki Znamenja, ki jo izdaja mariborska založba Obzorja, sta pred nedavnim izšli dve knjigi pesmi — obe sta literarna prvenca dveh avtorjev, ki smo ju doslej poznali samo iz občasnih objav v revialnem tisku.

Kot 24. zvezek omenjene zbirke je natisnjena knjiga *Tomaža Kralja*; imenoval jo je *Prepisovanje ptic in drugi intercelularni izleti ljubezni prek ljubezni*. Uvajata jo dva krajša prozna zapisa: prvi je zapisan v slogu molitve, s katero se avtor obrača k »spremljevalcu zvezd«, ki je »Ozirisov svečenik«. Očitno ga je inspirirala staroegipčanska mitologija, ki mu rabi za okvir njegovega čaščenja ljubezni, toda že druga polovica zapisa prihaja v ironiziranje religioznosti in opuščanje privzdigljenega sloga z uvajanjem vulgarnega izrazja. Hkrati zagotavlja, da je njegov cilj doseči Tibet, kar najbrž ne pomeni realne, zemljepisno določljive pokrajine, ampak je le sinonim za spoznavanje vzhodnjaških filozofsko-religioznih idej. Drugi zapis govori o življenju na neki imaginarni kmetiji, kjer je, kot piše avtor, »morje sreče in ljubezni.« Takšno harmonično življenje lahko po njegovem mnenju doseže posameznik, če si izbere »lastno

pot«, ali če zaživi v tesnejšem stiku z naravo. Pred nami je rousseaujevsko pojmovanje, ki se poskuša uresničiti tudi v današnjem času, katerega simbolizira v zapisu nebesno znamenje Vodnarja. Motiv tega znamenja prihaja v knjigo Tomaža Kralja iz popglasbe, kjer se je pojavil v najbolj izraziti obliki v znanem musikalu Hair. In še v nečem se Kralj približuje tej glasbi in določenemu načinu življenja dela današnje mladine: v opisovanju doživljanja, ki ga omogočajo narkotična sredstva.

Po vsem tem bi pričakovali, da bo Kraljeva poezija sledila idejnim osnovam obeh proznih sestavkov, toda kake globlje povezanosti med obema področjema ni. Pesmi, ki so oštevilčene s številkami od 1 do 60, ni mogoče dešifrirati tako kot pri tradicionalni poeziji, to pa zaradi tega ne, ker imamo opravka z verzi, ki jih tvori le zveza prilastka in odnosnice, če jih analiziramo s stališča sintakse, ali pa prosti stavki, toda ker je interpunkcija opuščena, ni mogoče zanesljivo ugotavljati meje med njimi. Največkrat gre za nizanje besed na način besedne igre in glasovne podobnosti, tako da se pomeni besed med seboj ne povezujejo, temveč ostajajo izolirani drug ob drugem. Pogosto so jim pridruženi še krajši stavki v angleščini in številčno navajanje količin predmetov. Za vsemi temi načini pesnjenja se skriva parodija in ironija na norme civilizacije, religijo, filozofijo in na zasebno življenje, zlasti sorodstvo in erotiko. Pravico do eksistiranja tako usmerjene poezije na slovenskem je že pred leti pridobil kljub ostremu nasprotovanju Tomaž Šalamun; v primerjavi z njim je Kraljeva parodija bolj blaga, na nekaterih mestih celo epigonska. Edina novost, ki bi jo lahko prispeval Kralj, je morda skrita v zanimanju za vzhodnjaško filozofijo in religioznost; le-ti bi morda postali vzpodbuda za kake novosti, vendar pesmi pričujoče knjige z ničemer ne potrjujejo te domneve.